

РАДМИЛА ЖУГИЋ
(Београд)

МОТИВИСАНОСТ ЗООНИМА И ЊИХОВ ОДНОС ПРЕМА ЛИЧНИМ НАДИМЦИМА И ЛИЧНИМ ИМЕНИМА

Рад се заснива на грађи од 244 зоонима, ексерпирана из *Речица јужне Србије* Момчила Златановића, допуњеној мањим бројем веома фреквентних ових ономастичких јединица из личне картотеке (пункт околине Лебана). Ови називи за животиње биће обележени звездицом (*).

Циљ рада је да на расположивом корпусу сагледа могућности семантичке класификације зоонима и покаже најфреквентније мотиве именовања животиња. Такође ће бити начињен покушај да се у светлу општелингвистичких законитости, а на основу мотива именовања и начина постанка зоонима, одреди веза ове ономастичке категорије са личним именима с једне, и личним надимцима с друге стране.

Кључне речи: мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима, мотив именовања, зооним, зоонимска метафора, номинатор, референт, апостериорна мотивисаност зоонима и личног надимка, априорна мотивисаност личног имена.

Радови који се баве личним именима (Жугић 2000) и личним надимцима (Жугић 2002), семантичком класификацијом наведених ономастичких категорија, омогућавају не само увид у најфреквентније мотиве именовања међу којима се може начинити компарација, већ и сагледавање разлике у начину њиховог постанка.

Антропоним, лично име, формира се без временске дистанце изражавајући жељу номинатора да конкретни референт (новорођенче) добије особину изражену у личном имену (Жугић 2000, 153-183).

Међутим, за настанак личног надимка време је од пресудног значаја. Током времена номинатор успоставља асоцијативну везу са референтом (особом којој ће наденути надимак), а на основу формираних манифестативних, карактерних или других својстава референта. У процесу настајања надимка, номинатор из збира појма означеног именицом *човек* апстрахује за надимак само једну, по њему најмаркантнију особину којом ће конкретизовати, диференцирати до-

тичну особу. Тако је нпр. за надимак Крњча издвојена само особина малог носа (Жугић 2002, 210–211).

По истом принципу функционише и надевање имена животињама, односно постанак зоонима. Покажимо то на само једном примеру. Зооним Бѣлка мотивисан је белом бојом руна референта, у овом случају овце, али појам 'овца' као неправа именица има збир особина: мала, дебела, кратког репа, црне губице, малог и тврдог вимена и сл. Међутим, у процесу именовања, номинатор потискује, као и у случају надевања личних надимака, све остале наведене особине, узимајући за мотив именовања само једну особину: особину беле боје њеног руна. „Особеност зоонима је и у томе што скоро све домаће животиње добијају име, али не одмах после рођења, као што је уобичајено у људском колективу, већ касније у процесу 'општења' власника са животињом (вабљење, дресуре кроз опомене у раду и кретању и сл.)“ (Шћепановић 1997, 85).

Држећи се овог принципа, покушаћемо да лексичко-семантичку класификацију зоонима спроведемо сагледавањем семантичке мотивације која проистиче из једне од збира одлика животиње (боја руна, длаке, перја; белег који може бити истакнут супротном бојом која захвата само део тела животиње — главу, ногу, губицу; величина, изглед рогова, одсуство рогова тамо где су они очекивани; величина ушију; особина проистекла из комуникације номинатора и референта (умиљата); време доласка на свет; млечност и сл.).

Захваљујући аутору *Речника*, који врло прецизно и поуздано даје семантички садржај животиње која се именује, можемо са доста сигурности приступити класификацији овог сегмента грађе из наведеног дела М. Златановића.

Након спроведене лексичко-семантичке класификације, сумираћемо резултате које је показала оваква анализа и указати на везу зоонима, личних имена и личних надимака.

Зооними мотивисани бојом

Алтѣнка овца жућкасте боје (према алтин од тур. altin — као злато, Златановић 1998).

Бѣрса овца црно-беле вуне (према придеву 'бѣрsec' — који има црно-беле шаре, Златановић, 1998).

Бѣрсан јарац црно-белих шара (мотивација иста као код Барса).

Бѣка овца беле вуне.

Белана крава беле длаке (са основом бел- забележено је 14 зоонима; диференцијација међу именованим референтима остварује се

различитим суфиксима од којих сваки понаособ уноси у значење нову нијансу).

Белача свиња беле длаке.

Белдуна „чисто бела овца“.

Белка овца изразио беле вуне.

Белко во беле длаке.

Белуна в. Белана.

Белуша в. Бека.

Белушанка в. Бека.

Белушица в. Бека.

Белушка коза беле костреши.

Белча¹ во беле длаке.

Белча² ован беле вуне.

Белче јагње беле вуне.

Беца в. Белча².

Бецка в. Бека.

Бецко в. Белча².

Бистра в. Белка (РСАНУ, књ. 1 као 4. значење придева *бистар* наводи 'који је прозиран, прозрачан' са потврдом: Крава је длаке беле, рогова бистри (бели)).

Бистрица хий. од *Бистра*.

Боровинка овца црне вуне (према називу биљке 'боровинка' — боровница, Златановић, 1998).

Вакла овца гараве губице (према придеву 'ваклес' — који је црне губице (о браву), Златановић 1998).

Вакушица бела овца црне главе (мотив именовања је исти као и код претходног зоонима).

Вранка овца црне вуне (зооснова је придев 'вран' — који је боје угљена или гара, црн, РСАНУ, књ. 3).

Враноша кобила црне длаке (мотив је исти као код Вранка).

Вранча коњ црне длаке (као и у претходна два зоонима, зооним изведен од придева *вран*).

Врањча в. Вранча (РСАНУ, књ. 3 бележи и облик придева 'врањ' као застарео).

Гавранка овца сасвим црне вуне (зооним изведен моционим суфиксом *-ка* по номенклатурном називу птице, конкретно по једној њеној особини — боји).

Галица свиња црне длаке ('гал' је именица са значењем црна боја, црнило — РСАНУ, књ. 3).

Гаља¹ овца са „изразито“ црном вуном.

Гаља² коза „изразито“ црне косице.

Гарка в. Галица (према придеву 'гарес' — гараст са значењем црнкаст, мрк — РСАНУ 3, који је у основи и наредних пет зоонима).

Гаруша в. Гаља¹.

Гарушка црна куја.

Гарча в. Гароња.

Гаца гарав ован.

Голупка овца сиве вуне (зооним изведен моционим суфиксом -ка по имену птице, а конкретан мотив именовања је голубија боја; РСАНУ, књ. 3, под придев *голублији* наводи као 2. зн. 'који је као голуб (о боји): модрикастосив, сивкаст, плавкаст').

Дорија коњ црвенкасте длаке (према придеву 'дорчас' — који је тамнориђе или затвореноцрвене боје, Златановић 1998).

Дорча в. Дорија (мотивација је иста као и код претходног зоонима).

Дукатка овца жућкасте боје (зооним је настао метафорички преносећи на име животиње само особину боје апелатива дукат).

Дукаче јагње са жућкастом вуном (мотивисаност овог зоонима је иста као и код претходног, само што је зооним изведен другим суфиксом са функцијом изражавања деминутивности).

Ђока коњ тамне длаке (према придеву 'ђокас' — који је тамне боје, Златановић, 1998).

Ђокуша овца беле вуне 'црна око очију' (мотивисаност је иста као и код претходног зоонима, а суфикс -уша, осим значењске нијансе, првенствено има ономастичку диференцијалну функцију).

Ђувеза овца црвенкасте вуне (према придеву непром. 'ђувез' — црвенкаст, Жугић 1989).

Жерко во црвене боје (придев 'жерав' са значењем црвенкаст, риђ потврђује РСАНУ, књ. 5).

Жутајка овца жућкасте вуне.

Жутка овца са жућком вуном на глави; овца жуће губице.

***Зека** коњ зеленкасте длаке.

***Зекан** в. Зека.

Јеребичан иштао боје јаребице (РСАНУ, књ. 8, доноси придев *јаребичаст* са значењем 'који је боје јаребице; који је као у јаребице', а потврде се односе на живину).

Калеја ован са црним, тамним белегама око очију.

Калеша овца беле боје са црном губицом и црним шарама око очију и ушију (мотив именованја није доминантна бела боја вуне, већ њен контраст који покрива наведене делове тела).

Калешко ован црне губице и црних белега око очију и ушију.

Калча ован беле вуне са жућким његама око очију.

Карабаш ован беле вуне са црном губицом (РСАНУ, књ. 9 наводи 'кара' — као први део сложеница у значењу црн (често као саставни део имена или презимена)).

Карабашка в. Калеша.

Каракул овца црне вуне.

Караца во црне длаке.

Караџинка коза црне костуреџи.

Карча њас изразиџо црне длаке.

Кацавунка в. Каракул.

Кацавунко ован црне вуне.

Кошута овца жућкасте боје (зооним је мотивисан бојом животиње кошуте. Реч је о онимизацији апелатива кошута).

Кулча коњ боје миша (према придеву 'кулес' — који је мишје боје, Златановић 1998).

Лабуда бела овца (зооним је настао морфолошким преобликовањем имена птице, а непосредни мотив именованја је асоцијативно повезивање по белој боји). Зооним бележи и Шћепановић (1997, 86).

Мишко мачак 'мишје' боје.

Мркуша овца мрке вуне (зооснова је придев 'мрк', као и код наредног зоонима).

Мркушка в. Мркуша.

Мур овца сиве или тамномаслинасте боје.

Мурга њас тамномаслинасте длаке (зооним је мотивисан придевом 'мургас' — тамномаслинал, Златановић 1998, а суфиксалном деривацијом од њега је изведено и наредних пет зоонима).

Мурган ован 'мургасџог' руна.

Мурка овца тамномаслинасте вуне.

Мурча њас тамномаслинасте длаке.

Мурца¹ в. Мурча.

Мурца² во мрке боје.

Плавка крава 'плавичасте' длаке (придев плавичаст у значењу је 'у тоновима који нагињу отворенијим нијансама', Жугић 1989).

Плавча во 'плавичасте длаке'.

Рапка овца црне вуне (мотивација је непрозирна).

Рапча овца црне вуне.

Руска овца русе вуне.

Сивуља крава сиве длаке.

Сивча во сиве длаке.

Сребрана овца са вуном *сребрнaстe* боје (у зоооснови је племенити метал сребро, а именовање је мотивисано асоцијативним повезивањем боје вуне овце са бојом сребра).

Сребранко ован са вуном *сребрнaстe* боје (исти мотив именовања као и код претходног зоонима).

Сурка овца суре вуне (према придеву сур у значењу 'сед, оседео'). У околини Лебана и Лесковца забележени су лични надимци Сурка и Сурча, исте мотивације као и ови зооними) (Жугић 2002, 205).

Сурча њас сиве длаке.

Ћеремидлика овца са вуном боје *ћерамиде*, односно овца *црвенкастe* вуне (зооним је настао метафоричким преношењем особине боје ћерамиде на објекат именовања).

Црноша коза црне *костирeти*.

Шара¹ шарена крава.

Шара² шарена овца.

Шарка в. *Шара²*.

Шаруљица в. *Шара¹*.

Шаруљка в. *Шара¹*.

Шаруша в. *Шарoша*.

Зооними мотивисани белегом

Брѐза црна овца са белом *ѝругом око главе* (зооним је доведен у везу са изгледом брезове коре; Шћепановић (1997, 109) доноси зооним Брѐза као име за кокош и закључује да је придев *брѐзав* 'пругаст' (о кокошима) мотивисан изгледом брезове коре; ЕССЈа, том 1 наводи *berzavъjъ и *berzъjъ са потврдама у чешком, словачком и српском за 'шарену домаћу животињу').

Звезда бела овца са *црном вуном на глави* (мотив шара у облику звезде није усамљен у нашој зоонимији; исп. Шћепановић 1997,105).

Звезданка в. *Звезда*.

Зрмка бела овца са *црним ѝегама ѝо глави*.

Зрмко бео ован са *црним ѝегама ѝо глави*.

Зрнка в. *Зрмка* (највероватније је, због поклапања семантичког садржаја, и у претходна два, као и у наредна два зоонима, реч о белегу зрнастог облика).

Зрнчи́л в. Зрмко.

Зрнчи́лка в. Зрмка.

Ка́па *кокош са ђубом* (зооним је настао метафорички по изгледу ђубе која личи на капу).

Капо́ша *овца са дугачком и густом вуном на глави* (мотив именована је као и код претходног зоонима).

***Кита́** *крава са дужим њраменом длаке на глави* (по изгледу белега у виду ките, букета).

Китња́к *во са дужом длаком на њредњем делу главе.*

Клопата́лка *овца која носи звоно 'клопета́ло'.*

Колано́ша *коза која има њругу друге боје њреко леђа и стомака* (у основи зоонима је апелатив *колан* — вршца која се везује најчешће око руке, као заштита од урока).

Колача́ра *овца са шарама у облику кола, круга.*

Крста́ *црна овца са белим његама или њругама на глави у облику крста.*

Крста́на *овца са шаром на челу у облику крста.*

Крсто́ша *црна овца са белином на глави у облику крста.*

Лиса́ *овца беле вуне са њамном њругом на глави или овца црне вуне са белом њругом на глави* (овај као и наредна три зоонима имају зооснову *лис-*; мада ЕССЈа, том 17, наводи српску потврду *лиско* 'домаћа животиња мушког пола са белом мрљом на челу и назив такве животиње', јасно је да и овај зооним има за мотив придев *лис*).

Лиска́ в. *Лиса* (за мотив именовања уп. Лиса).

Лишка́ *биволица са белом њругом на челу* (за мотив именовања уп. Лиса).

Лишко́ *во са њругом (белегом) на глави другачије боје* (за мотив именовања уп. Лиса).

Менђу́шка *коза која има ресе* (мотив именовања лежи у метафоричком повезивању реса са апелативом 'менђуша' — наушница, Жутић 1989).

Месече́ *јагње са белином на глави у виду месеца.*

Минђу́ша *овца која има израслине на ушима или око ушију* (за мотив именовања уп. *Менђушка*).

Пе́рка *свиња са дугуљастим шарама* (према придеву 'њерас' пегав; са дугуљастим шарама, Златановић 1998).

Пе́роша *црна овца са белом њругом на леђима* (за мотив именовања уп. Перка).

Пе́рошка в. *Пероша.*

Прсте́на овца беле вуне са црним кругом око ноге или овца црне вуне са белим кругом око ноге (мотив именованја је белег у виду прстена).

Прсте́нка в. *Прсте́на*.

***Ру́жа** крава са белегом на глави у виду руже (зооним је настао према цвету ружи).

Тула́вка кокош са густим перјем на глави (зооснова је апелатив 'ћулавка' — капуљача, Златановић 1998, а зооним је настао преузимањем овог апелатива на основу сличности са изгледом перја на глави кокоши).

Тулуми́ца овца са дугачким праменом вуне на челу (мотивација се везује за апелатив *ћулум(ка)* — ћуба, Златановић 1998).

***Цве́та** крава са белегом на глави у виду *цветића* (зооним је изведен од ботаничког апелатива *цветић*).

Свѐзда црна овца са белином на глави.

Свона́рка овца која носи звоно.

*Зооними мотивисани карактеристичним телесним ознакама
или ошћитим телесним изгледом*

Балаба́н најкрујнији ован у стаду (према тур. *balaban* 'крупан', Златановић 1998).

Барда́н ован са њосувраћеним роговима (мотивација непрозирна на синхроној равни).

Белоноска овца изразиће беле губице.

Белорепка овца црне вуне а белог реја.

Бизонка овца крујне главе (именовање по животињи бизону).

Брдунља крава дугачких рогова (зооснова је придев 'брдес' — брдорог, Златановић 1998; РСАНУ, књ. 2, наводи придев *брдорог* у зн. 'који има усправне, увис окренуте рогове').

Голоши́ја ован без вуне на *враћу*, односно голе шије.

Голоши́ка¹ овца без вуне на *враћу*.

***Голоши́ка**² кокош без перја на *враћу*.

Грб́ла њогурена овца (према придеву 'грбав' — погурен, Жугић 1989).

Грм́ка овца великог руна (асоцијативна метафорична веза између изгледа руна и 'грмена' — жбуна, Златановић 1998).

Грму́ша в. *Грмка*.

Дебели́ца дебела крмача.

Длгорепка овца дугачког реја.

Длгоушка овца дугачких ушију.

Длгоши́ка овца дугачке 'шије'.

Дубла ле́ја овца (мотивација непрозирна на синхроној равни).

***Ки́та** крава кийњасџог реја.

***Ки́тка**¹ в. Ки́та.

Ки́тка² овца са лејим ѓраменом вуне на челу.

Ки́тоња во кийњасџог реја.

Киторéнка овца кийњасџог реја.

Кла́поша овца дугачких, клемјавих уши (према 'клајас' — клемпав, Златановић 1998).

Конду́рка бела овца црних ногу или црна овца белих ногу (према 'кондура' — тешка ципела, цокула, Златановић 1998).

Конду́роша бела коза црних ногу или црна коза белих ногу (мотив именованја се, као и у претходном зоониму налази у асоцијативном повезивању такве ноге објекта именованја са 'кондуrom' — тешком ципелом).

Коња́ча крујна свиња (према апелативу коњ).

Ко́штравка овца куши́праве вуне.

Кусорéнка овца крајког реја (зоонимска сложеница од 'кус' — кратак (Златановић 1998, Жугић 1989) и реј).

Опаша́нка овца дугачког реја (према бут. 'ојашка' — реп, Младенов 2000).

Опашина в. Ојашанка.

Пењу́га дебела овца (према апелативу 'иенуга' — дебела овца, Златановић 1998).

Прћа́н ован са ѓосувраћеним роговима (према придеву 'ѓрћес' — прћаст, Жугић 1989; истим придевом мотивисано је и наредних пет зоонима, од којих су три изведена различитим суфиксима, док су два придевско-именичке сложенице).

Прћи́л в. Прћа́н

Прћила́ц в. Прћа́н.

Прћорéнка овца ѓрћасџог реја.

Прћорóг в. Прћа́н.

Прћоша овца са ѓрћасџим ушима.

Пу́пе мала, кржљава овца (према придеву ѓујав). Жугић (2002, 204) бележи лични надимак Пу́пе исте мотивисаности, а према придеву ѓујав као манифестативној телесној особини човека (Жугић 1997, 138).

Ре́пка овца са дугачким рејом.

Ре́са¹ овца која 'на гуши' има израслине у виду ресе.

Ре́са² коза која на гуши има израслине у виду ресе.

Ресоша в. *Реса*².

Роган ован *дугачких рогова*.

Рогља в. *Роган*.

Рогуче овца *крајњих рогова*.

Самарџика овца *улегнутог хрбајта* (зоонимска метафора према апелативу *самар*).

Седларка в. *Самарџика* (зоонимска метафора према апелативу *седло*).

Ћула *магарица изузетно дугих ушију*.

Убавенка *леја овца* (према придеву с овог подручја 'убав' — леп којим је мотивисано и наредних осам зоонима).

Убавенко *леј ован*.

Убавеноша в. *Убавенка*.

Убавица в. *Убавенка*.

Убавичка¹ в. *Убавенка*.

Убавичка² *леја коза*.

Убавуша¹ в. *Убавенка*.

Убавуша² в. *Убавичка*².

Чапка овца *црне вуне са белим њајцима* (према 'чајоњак' папак, Златановић 1998 и Жугић 1989).

Чарапанка овца *црне вуне са белим ногама или овца беле вуне са црним ногама* (према 'чарайас' — који је црн са белим ногама (о браву), Златановић 1998 и Жугић 1989).

Чарапоша коза *беле костирети, али црних ногу* (мотивисаност иста као и код претходног зоонима).

Чепил ован *крајњих ушију* (према покр. 'чейерак' — оно што је мало, Златановић 1998).

Чепилка овца *крајњих ушију* (мотивација иста као и код претходног зоонима).

Чижма овца *беле вуне а црних ногу* (зоонимска метафора).

Чиња овца *са крајњим вименом* (према 'чийав' — која је са кратким и тврдим вименом (о овци, крави), Златановић 1998 и Жугић 1989). ЕССЈа, том 4, реконструирше *џиръ / џира/ *џиро као 'јужнословенску реч' нејасне даље етимологије.

Чипка в. *Чийа*.

Чуљак во са *сломљеним рогом* (према придеву 'чуљес' окрњен; Жугић 2002 бележи надимак *Чуљко* према придеву *чуљес*).

Чуљка¹ *крава са сломљеним рогом*.

Чуљка² *овца са сломљеним рогом*.

Чуљко ован *са сломљеним рогом*.

Чу̀па овца крајњих ушију (према 'чу̀лес' — који је кратких ушију (о браву), Златановић 1998). Истим придевом мотивисана су и наредна четири зоонима).

Чупа̀к ован крајњих ушију (мотив именована уп. под Чу̀па).

Чупа̀н в. Чу̀пак (мотив именована уп. под Чу̀па).

Чупко¹ јарац крајњих ушију (мотив именована уп. под Чу̀па).

Чупко² в. Чу̀пак (мотив именована уп. под Чу̀па).

Штрбица крезуба овца (према придеву 'шѝрб' — крезуб, безуб; исти придев везује се и за човека (Жугић 1989)).

Шута̀к ован без рогова (према 'шу̀и' — који је без рогова, Жугић 1989). Исти мотив именована имају и наредна три зоонима.

Шу̀тил в. Шу̀так (мотив именована уп. под Шу̀так).

Шу̀тка 'шу̀та' коза.

Шу̀тко в. Шу̀так.

Зооними мотивисани узрастом, расом, пореклом, њонашањем, нарави, брзином и сл. особинама

Брго̀нога брза овца.

Брзо̀нка в. Брго̀нога.

Веселка живахна овца.

Га̀лоша умиљајта овца (према гл. 'галим' — милујем, Златановић 1998).

Главешина најјачи бик (во) или ован.

Грѐнса пас изнемогао услед сја̀росџи (апелатив 'грѐнса' — стар, изнемогао пас (Златановић 1998), узет за зооним).

Зимела̀ц¹ јарац од 6–12 месеци.

Зимела̀ц² ован од 6–12 месеци.

Зулумка овца која иде у шѝеџу, која љрави шѝеџу.

Кумовка овца добијена на љоклон од кума.

Ла̀ста брза овца (име птице узето за зооним).

Мерима̀ц ован мерино расе.

Мери́мка овца мерино расе.

Млеку̀ша овца која даје много млека. Млечност, односно количина млека које одређена животиња даје, у неким нашим, досад проучаваним ареалима, не јавља се као мотив именована, што је у вези са народним веровањем да се на тај начин животиња штити од болести (у околини Лебана и од урока). Тако је у ровачкој зоонимији (Пижурџица 1971, 169) и у зоонимији Петнице (Шћепановић 1997, 91). Међу-

тим, у сврљишком крају (Богдановић 1990, 100), као и на ареалу који се овде проучава, млечност животиње се јавља као мотив именована.

Назљнка *веома леја овца* (према придеву 'назљн' од тур. nazlı — нежан, отмен; лепо и укусно обучен, Златановић 1998). Овим су мотивисана и наредна два зоонима.

Назљнко *леј ован.*

Назљнуша *в. Назљнка.*

Огит *шрогодишњи ован.*

Орум¹ *јогунаст коњ* (према тур. harin — јогунаст (о коњу, волу)).

Орум² *јогунаст во.*

Питомка *мирна, умиљата овца.*

Свизак *ован једногодишњак.*

*Зооними мотивисани временом млађења
или редоследом доласка на свет*

Вида *'ошљена' на Видовдан.*

Ђурђа *овца која се ојагњила на Ђурђевдан.*

Јесењаче *шле које се извело у јесен.*

Младенка *овца која се ојагњила на Младенце.*

Недоноска *овца која се пре времена ојагњила.*

Николка *женско јагње које је дошло на свет о св. Николи.*

Петланка *крава која је 'ошљена' ноћу, 'у иешлово доба'.*

Петланко *во који је 'ошљен' ноћу, 'у иешлово доба'.*

Првенка *овца која се по први пут јагњи.*

Првка *женско шеле које је крава прво ошлела.*

Првко *мушко шеле које је крава прво ошлела.*

Раник *јагње које се рано ојагњило.*

Савча *мушко јагње које се ојагњило на св. Саву.*

Сугарица *овца која се касно ојагњила.*

Торка *овца која се ојагњила у ушорак* (назив другог седмичног дана на овом подручју је 'шорник', Жутић 1989).

Торкана *крава која се ошлела у ушорак.*

Напред наведена класификација дозвољава извођење следећих закључака:

1. Боја је на испитиваном подручју најчешћи мотив именована животиња.

1. 1. У именовану животиња заступљен је читав спектар боја: бел, ваклес(т) — црн, вран, гавранас(т), гарес(т) — гараст, голубас(т) — боје голуба, дорас(т) — црвенкаст, тамноцрвенкаст, дукатас(т) — боје дуката, жут, ђувезан — црвенкаст, ђокас(т) — тамних тонова, жућкаст, јеребичас(т) — боје јаребице, карчес(т) -црн, кулес(т) — мишје боје, жућкастосив, лабудаст — бео, мрк, мурес(т) — тамномаслинаст, плавкаст, рус, сив, сребрнаст, сур, ћеремидас(т) — црвенкаст, црн. Овај спектар боја потврђује констатацију да 'рурарне цивилизације имају по правилу изванредно богат вокабулар боја домаћих животиња и назива самих тих животиња по тим бојама' (Ивић 1993, 18).

1. 2. О везаности једне боје за одређену врсту животиња (Пижурца 1977, 31) говори и зоонимика на испитиваном ареалу. Белом бојом се најчешће именују овце, потом говеда, али и свиње и козе. Бела боја изостаје из именовања коња. За коње се најчешће везује црвенкаста, затвореноцрвенкаста и врана боја. У именовану оваца присутна је тамномаслинаста, али не и зеленкаста боја, која попут жућкасте боје за именовање коња, изостаје и у микроареалу Петнице (Шћепановић 1997, 90).

2. Белег као мотив именовања, на основу наше грађе, јавља се у 14 различитих облика: пруга (дугуљаста шара), звезда, зрно, капа, кита (букет), клопетало (велико звоно), круг, колан, колач (шара огруглог облика), крст, менђуша (наушница), прстен, ружа, ћулавка (капуљача) и цвет. Поредиши овај мотив, нпр. са ареалом Петнице (Шћепановић 1997, 90 и 111), може се закључити да је у оба испитивана ареала присутно именовање животиња по белезима: цвет, зрно, звезда, звоно, док се за остале белеге може рећи да обе језичке средине користе специфичне реалије с датог подручја, односно сегментују стварност на сопствени начин.

3. У именовану по карактеристичним телесним ознакама или општем телесном изгледу, најзаступљеније је извођење зоонима према следећим деловима тела: реп (дугачак реп, кратак реп, китњаст реп), рогови (дуги рогови, повинути рогови, поломљен рог, одсуство рогова), уши (дуге уши, кратке уши, клемпаве уши), погурен хрбат, велика глава, папци или ноге обично контрастне боје у односу на боју читавог тела. По општем телесном изгледу издваја се особина дебљине, снаге и опште телесне лепоте.

4. Најзаступљеније особине које се јављају као мотив именовања у четвртој семантичкој групи јесу: брз, весео, умиљат, питом, јогунаст, млечна.

5. У последњој, петој лексичко-семантичкој групи, именовање се врши: по времену млађења као општој категорији (рано, касно), по

називу дана млађења, по добу дана, по годишњем добу, по називу празничног дана.

6. Појава зоонимских метафора није била неочекивана, будући да се у ономастици зна за топономастичке метафоре (Шимуновић 1972, 197; Жугић 2002, 222–223; Шћепановић 1997, 67), а и за метафоричне надимке (Жугић 2002, 203, фуснота 14). За пример наводимо само неколико зоонимских метафора с нашег ареала (*Менђушка*, *Самарџика*, *Седларка*, *Чижма*, *Кондурка*), као и са ареала Петнице (*Јавор*, *Јасџреб*) (Шћепановић 1997, 107).

7. Семантичка анализа зоонима на грађи *Речника говора јужне Србије* намеће констатацију о зоонимима као неправим именицама будући да су мотивисани само једном особином, за разлику од праве именице која представља збир особина. С овог становишта, дакле по свом семантичком садржају, зооними су у оквиру ономастике најближи личним надимцима (Жугић 2002, 211). Зоониме и личне надимке повезује и начин функционисања асоцијативне везе између номинатора и референта. Ове две ономастичке категорије мотивисане су апостериори. То значи да лични надимак и зооним настају као продукт асоцијативне везе успостављене између номинатора и референта, у временском трајању потребном да номинатор из збира формираних особина референта издвоји само једну, по њему најмаркантнију која постаје мотив именовања. Та особина, реализована различитим језичким и стилским средствима (онимизацијом апелатива, суфиксацијом придевских или именичких основа, ономастичким срастањем двеју различитих граматичких категорија, ономастичким метафорама), постаје лични надимак, односно зооним са изразитом диференцијалном ономастичком функцијом.

7. 1. За разлику од зоонима и личног надимка, лично име настаје априори, непосредно након доласка на свет новорођенчета (у новије време чак и пре рођења). Оно дакле није резултат асоцијативне везе номинатора и новорођенчета по било којој његовој особини, већ резултат жеље номинатора да дете добије ову или ону манифестативну или карактерну особину. Лично име као такво, посматрано у контексту зоонима и личног надимка, није језички знак са диференцијалном ономастичком функцијом. Нпр., језички знак *Пеџар* не саопштава ни једну особину особе са тим именом. Даље, између *Пеџра 1*, *Пеџра 2* ... *Пеџра x* као антропонимских јединица нема никакве разлике. Због тога се лично име у циљу диференцијације једног носиоца од осталих носилаца тог имена допуњује презименом, почетним словом имена мушког родитеља (у официјелној комуникацији) и надимком.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1990: Богдановић Н., *Називи и имена брва у околини Сврљига*, О говору и именима, Ниш, 93–103.
- Жугић 1997: Радмила Жугић, *Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана*, Јужнословенски филолог LIII, Институт за српски језик САНУ, Београд, 135–145.
- Жугић 2000: Радмила Жугић, *Неке паралеле између бугарског и јужноморавског антропономастикеона*, Лесковачки зборник XL, Народни музеј, Лесковац, 2000, 153–183.
- Жугић 2002: Радмила Жугић, *Надимци у околини Лебана и Лесковца (семантички аспекти)*, Ономатолошки прилози XV, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, Београд, 2002, 201–214.
- Жугић 2002: Радмила Жугић, *Микрошойоними доњег тока слива Јабланице који се односе на физичко-географска својства тола*, Ономатолошки прилози XV, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, Београд, 2002, 215–224.
- Ивић 1993: Милка Ивић, *О разликовању људи по боји*, ЈФ XLIX, 1–21.
- Пижурица 1971: Пижурица М., *Из ономастике Роваца. Имена домаћих животиња*, ППЈ 7, 167–185.
- Пижурица 1977: Pižurica, M., *Воје и зоонимији*. Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture, Sarajevo, 22. i 23. decembra 1974, ANU-BiH, Posebna izdanja, knj. XXXI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 5, Sarajevo, 29–45.
- Шимуновић 1972: Šimunović, P., *Топонимија отока Брача*, Брачки зборник 10, Supetar.
- Шћепановић 1997: Михаило Шћепановић, *Именослов ваљевске Пејнице*, Београд–Ваљево.

ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗВОРИ

- ЕССЈа, *Этимологический словарь славянских языков*, Москва, том 1, 1974; том 4, 1977; том 17, 1990.
- Жугић 1989: Радмила Жугић, *Збирка речи, Грађа за РСАНУ*.
- Златановић 1998: Момчило Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Учитељски факултет, Врање.
- Младенов 2000: Марин Младенов, *Бугарско-српски речник*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- РСАНУ, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Српска академија наука и уметности. Институт за српски језик, Београд, књ. 1, 1959; књ. 2, 1962; књ. 3, 1965; књ. 5, 1968; књ. 8, 1973; књ. 9, 1975.

Резюме

Радмила Жугич

**МОТИВИРОВАННОСТЬ ЗООНИМОВ И ИХ ОТНОШЕНИЕ
К ЛИЧНЫМ ПРОЗВИЩАМ И ЛИЧНЫМ ИМЕНАМ**

В настоящей работе на основании корпуса, состоящего из 244 зоонимических единиц, проведена с точки зрения мотивированности зоонимов их семантическая классификация, охватывающая пять групп: 1. Зоонимы, мотивированные цветом; 2. Зоонимы, мотивированные меткой; 3. Зоонимы, мотивированные характерными телесными признаками или общим телесным видом; 4. Зоонимы, мотивированные возрастом, расой, происхождением, поведением быстротой и подобными особенностями; 5. Зоонимы, мотивированные временем рождения детенышей и последовательностью появления на свет. Самым частым мотивом наименования животных является цвет.

Результаты семантического анализа зоонимов, если установить их связи с более ранними исследованиями личных имен и личных прозвищ, показывают, что зоонимы по семантическому содержанию и способу функционирования ассоциативной связи между номинатором и референтом в большой степени соответствуют личным прозвищам.

Зоонимы и личные прозвища мотивированы апостериори, в отличие от личных имен, которые мотивированы априори.